

Розділ 3

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ПРАКТИКИ

CHAPTER 3

HISTORY OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL THEORY AND EDUCATIONAL PRACTICE

УДК 371

Інна Миколаївна Коренева,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка,
e-mail: i.koreneva74@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА ТА РОЗВИВАЛЬНА ОСВІТА ЯК ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

У статті подано авторський погляд на історичні витоки концепції освіти для сталого розвитку. Зокрема, розглянуті особливості таких освітніх концепцій, як освіта у сфері розвитку та екологічна освіта, що стали методологічним підґрунтям освіти для сталого розвитку, подано порівняння вказаних освітніх концепцій за такими критеріями: головна тематика, методи навчання, спрямованість, світоглядні установки, місце в системі освіти тощо.

Ключові слова: освіта для сталого розвитку, екологічна освіта, освіта у сфері розвитку.

Постановка проблеми. Початок третього тисячоліття характеризується поступовою трансформацією індустріального суспільства в науково-інформаційне, де головними об'єктами накопичення стають знання та професійні компетентності. Спільнота держави поступово усвідомлює той факт, що освіта є основним механізмом формування суспільного інтелекту, продуктивним чинником розвитку суспільства, вона має набути статусу загальнодержавної стратегії та об'єднати всі сектори державної політики [14].

Переорієнтація системи освіти кожної держави на засади сталого розвитку визначена як один з пріоритетних напрямів діяльності, що зазначено в програмних документах Всесвітніх самітів ООН – «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992 р, Ріо+10; Ріо+20); «Порядок денний для сталого розвитку до 2030 р.» (Нью-Йорк, 25.09.2015). У національній доповіді НАН України «Національна парадигма сталого розвитку України» ще у 2012 році було зазначено, що двадцятирічний досвід упровадження стратегічних засад сталого розвитку в Україні доводить необхідність зосередження уваги на системних методологічних аспектах формування оновленого концепту національної освіти [15]. Усе зазначене знайшло відображення в Законі України «Про вищу освіту» [12], де першим принципом державної політики у сфері вищої освіти проголошено сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження праць вітчизняних учених за останнє десятиліття [18] також свідчить, що в суспільстві існує потреба перегляду орієнтирів та створення і впровадження нової моделі освіти, що базується на засадах сталого розвитку. Проте системність здійснених освітніх реформ, якість і ефективність роботи навчальних закладів і установ у цьому напрямі не повною мірою задовольняють сучасні потреби особистості й суспільства. Зокрема, навчальні курси з освіти для сталого розвитку (ОСР) викладаються лише в окремих вітчизняних ВНЗ.

В Україні комплексно проблематику освіти для сталого розвитку досліджує невелике коло науковців [20]. Філософські засади стратегії розвитку української освіти з урахуванням проблематики

сталого розвитку розглянуто в працях В. П. Андрущенко, І. Зязюна, В. Кременя та ін. Велика увага гуманітаризації екологічних знань і становленню освіти для сталого розвитку приділяється в працях Н. М. Філяніної [31; 29; 30]. Філософські аспекти становлення освіти для сталого розвитку розглядають у своїх роботах І. С. Карпань [13], Т. В. Гардашук [10].

Морально-ціннісні основи екологічної культури та етики, сутність, зміст, методи та технології випереджувальної освіти для сталого розвитку як чинника модернізації сучасної системи освіти розкрито в працях О. Є. Висоцької [9]. Ґрунтовно теоретичні аспекти освіти для сталого розвитку та особливості викладання питань сталого розвитку в загальноосвітній школі викладено в наукових статтях, шкільних підручниках та посібниках для вчителів О. І. Пошетун [20; 19; 28; 21].

Проблеми формування професійної компетентності та готовності студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності розкрито в працях В. М. Боголюбова [6], Г. В. Непеїної [17; 16], Ю. А. Скиби [26], С. Д. Рудишина [25; 23; 24]. Питання формування еколого-валеологічної культури майбутніх учителів біології в умовах сучасних екологічних викликів та переходу до сталого розвитку порушує у своїх працях Ю. Д. Бойчук [8; 7]. Проте історичні корені освіти для сталого розвитку та характер її взаємозв'язків з іншими освітніми концепціями, як-от екологічна освіта (ЕО) та освіта у сфері розвитку (ОР), залишаються з'ясованими не повною мірою, що може викликати деяку напруженість, невизначеність та плутанину в розумінні їхньої суті.

Формулювання мети статті. Метою статті є розкриття сутності та генези феномену «освіта для сталого розвитку» як нового освітнього концепту та його взаємозв'язків з концепціями освіти у сфері розвитку (ОР) та екологічної освіти (ЕО), що дозволить виокремити суттєві риси освіти для сталого розвитку в Україні та окреслити напрями її подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Концепт «освіта для сталого розвитку (*education for sustainable development*) (ОСР) виник у 1992 році під час Всесвітнього саміту ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро. Результатом масштабної та значущої для подальшого суспільного розвитку конференції стало прийняття ряду документів, одним із яких став «Порядок денний на 21 століття (*Agenda 21*)» [22]. Це був перший міжнародний документ, що поклав початок міркуванням стосовно освіти для сталого розвитку і визначив освіту ключовим компонентом досягнення його цілей. Проте історичні корені освіти для сталого розвитку та її підґрунтя містяться у двох світових освітніх концепціях: екологічної освіти (*environmental education*) та освіти у сфері розвитку (*development education*). Саме в пункті 14 Стратегії ЄЕК ООН «Освіта для сталого розвитку» вказується на поєднання в концепті ОСР двох освітніх ідей: екологічної освіти (ЕО), що знаходить своє розширення за рахунок орієнтації на широке коло питань розвитку, та освіти у сфері розвитку (ОР) [27]. Також вказується на необхідність розвитку та доповнення екологічної освіти іншими освітніми ідеями для комплексного підходу до ОСР. Розкриємо історичні корені концепту «освіта для сталого розвитку» та його взаємозв'язки з концепціями освіти у сфері розвитку (ОР) та екологічної освіти (ЕО).

Концепція освіти у сфері розвитку (ОР) виникла в 70-х роках ХХ століття серед міжнародних громадських рухів та недержавних організацій, що інформували громадськість про проблеми бідності та соціальної несправедливості у країнах третього світу [2]. Причиною цього стали швидкі та значні зміни суспільства в другій половині ХХ століття, а також відставання в усвідомленні громадськістю таких змін. Нагальною постала проблема підготовки молодого покоління до життя в умовах багатокультурної спільноти та спільного вирішення глобальних завдань сучасності. Розв'язати таку проблему спроможна була освіта як необхідна умова забезпечення розвитку країн.

Освіта в галузі розвитку (ОР) була ініційована громадськими організаціями та національними комітетами країн Північної Європи та США. Згодом до неї долучилась ЮНІСЕФ у тісному співробітництві зі своїми партнерами та неурядовими організаціями в промислово розвинених країнах. У світі поступово зростала обізнаність про необхідність та значення освіти для суспільного розвитку країн. І у 1974 році була створена робоча група ООН з освіти у сфері розвитку. Саме рекомендація ЮНЕСКО про необхідність зосередження освіти на питаннях співробітництва, миру, інтерактивного навчання, гендерної рівності, поваги до інших, справедливості привела до впровадження цих аспектів у навчальні програми формальної освіти країн Північної Європи (Швеції, Норвегії, Ірландії та ін.).

Під впливом педагогів з розвитку критичного мислення, таких як Пауло Фрейре [32], та через безпосередній зв'язок з громадськими організаціями ідеї, що лежать в основі теорії освіти у сфері розвитку (ОР), еволюціонували до особливого напрямку педагогіки – педагогіки співробітництва і

розвитку критичного мислення з акцентом на партнерстві між учасниками навчально-виховного процесу та спільній активній участі, емпатії та солідарності, сприянню соціальної справедливості, широкій міждисциплінарності у розгляді питань.

Концепція освіти у сфері розвитку особливого поширення набула в країнах Північної Європи та США. У країнах Східної і Південної Європи та в Азії вона є менш відомою. На території Східної Європи та в країнах, що входили до складу колишнього СРСР, більш відомим є термін «розвивальне навчання», що поширився в 50-60-х роках ХХ століття. У працях таких радянських психологів, як Д. Ельконін, В. Давидов, Л. Занков, Л. Виготський, І. Лернер та ін. наголошується на необхідності розвитку теоретичного мислення школярів, їхньої творчості як основи розвитку особистості, самостійності в прийнятті рішень тощо. Розвивальне навчання в Україні розуміють як систему освіти, що спрямована на забезпечення розвитку особистості школярів. Вона активно використовує педагогіку партнерства та інтерактивні технології. А головною її метою є формування в учнів умінь самостійно мислити, формулювати та відстоювати власну думку, розвиток умінь ставити запитання та формування активності у здобутті знань. На відміну від західноєвропейського варіанта освіти у сфері розвитку розвивальне навчання реалізується в системі формальної освіти і зосереджено на початковій ланці загальноосвітньої школи. Однак концепція розвивального навчання ще недостатньо реалізується в практиці освітньої діяльності.

Сьогодні освіта у сфері розвитку (ОР) розуміється як освітній процес, спрямований на підвищення обізнаності та розуміння швидкозмінливого, взаємозалежного і нерівного світу, в якому ми живемо. Вона реалізується шляхом розвитку критичного мислення громадян та залучення їх до активного перетворення соціальних, культурних, політичних і економічних структур, що впливають на їхнє життя. Освіта у сфері розвитку (ОР) має на меті підготувати молодь до швидких соціальних змін та стимулювати її активну участь у демократичних процесах. Її можна розглядати як «педагогіку глобальної справедливості» [4], оскільки результатом є розвиток громадської активності, бажання досягти позитивних соціальних зрушень на основі формування нових цінностей, знань та навичок, пов'язаних із життям. Отже, серед суттєвих рис освіти у сфері розвитку (ОР) можна виділити такі:

- домінування соціальної та економічної проблематики;
- інклюзивність та демократичність навчання;
- формування ціннісних орієнтацій, заснованих на справедливості, рівності, солідарності, повазі до людини, дотримання прав;
- розвиток системного, критичного мислення та вмінь ставити запитання, формування власної думки;
- формування розуміння багатовимірного полікультурного світу, свого місця в ньому;
- підтримка активної участі в суспільних справах та формування відповідальності за свої дії в суспільстві;
- широке використання активних методів навчання.

Розглянемо таку освітню концепцію, як екологічна освіта та її вплив на становлення освіти для сталого розвитку. Джерела екологічної освіти (ЕО) також беруть початок у громадській освіті, яку здійснювали природоохоронні рухи у США і Великій Британії у 60-х роках ХХ століття. Гостро проблематика екологічної освіти постала в Стокгольмі на конференції ООН з проблем навколишнього середовища (1972 р.). Тоді було зазначено, що охорона та поліпшення навколишнього середовища є найважливішою метою людства, що має досягатись одночасно з метою економічного та соціального розвитку [11]. Серед заходів системи охорони навколишнього середовища та раціонального природокористування було зазначено необхідність формування відповідальності громадян планети всіх професій та видів трудової діяльності за збереження навколишнього середовища заради майбутнього. Ознайомлення молодого покоління та дорослих з проблемами навколишнього середовища для формування в подальшому правильної поведінки окремих осіб, громад та установ у сфері довкілля було запропоновано як один зі шляхів збереження навколишнього середовища для міжнародної спільноти.

Через три роки на семінарі ООН з екологічної освіти в Белграді (1975 р.) на основі Стокгольмської декларації було прийнято так звану «Белградську хартію» [5], в якій було визначено цілі, завдання та принципи екологічної освіти. Цілями екологічної освіти було визначено привернення уваги суспільства до екологічних та соціальних проблем, а також формування мотивації, цінностей, знань, умінь, необхідних для успішного розв'язання наявних та попередження

майбутніх екологічних проблем. Особливістю екологічної освіти було визначено її інклюзивність, неперервність протягом усього життя та орієнтацію на:

- усвідомлення важливості екологічної проблематики;
- формування знань про навколишнє середовище та роль суспільства у створенні екологічних проблем;
- формування ставлення, вироблення мотивації до захисту навколишнього середовища на основі гострого відчуття екологічної проблематики та нових цінностей;
- формування вмінь вирішувати проблеми навколишнього середовища;
- формування здатності оцінювати економічний, екологічний, політичний, соціальний, етичний, освітній аспекти природоохоронних заходів та навчальних програм;
- розвиток розуміння відповідальності та невідкладності вирішення екологічних проблем, забезпечення відповідних дій щодо розв'язання цих проблем.

Власне Белградська хартія окреслила головні принципи екологічної освіти, що лягли в основу освіти для сталого розвитку, зокрема: вивчення довкілля в сукупності різних аспектів його значення: природного, соціального, екологічного, економічного, політичного, морально-етичного, правового, загальнокультурного; здійснення екологічної освіти протягом усього життя у навчальних закладах та поза ними; міждисциплінарний підхід до екологічної освіти; формування активної позиції щодо розв'язання екологічних проблем; приділення належної уваги регіональним аспектам проблематики паралельно із розглядом проблем глобального характеру; здійснення екологічної освіти з огляду на сьогодення та через призму майбутнього щодо довкілля; вивчення процесів розвитку та зростання через перспективу навколишнього середовища; розуміння цінності та необхідності місцевої, національної та міжнародної кооперації у розв'язанні екологічних проблем [5].

У 1977 році на ініційованій ЮНЕСКО та ЮНЕП першій міжурядовій конференції з екологічної освіти в Тбілісі було розширено та конкретизовано положення Стокгольмської декларації та Белградської хартії. Цілями екологічної освіти було визначено: 1) сприяння чіткому усвідомленню та гострому занепокоєнню взаємозалежністю екологічної, економічної, політичної, соціальної проблематики міських та сільських територій; 2) надання можливостей кожному громадянину отримати необхідні для захисту та поліпшення середовища цінності, знання, уміння, ставлення та мотивацію; 3) сформувати нові моделі поведінки окремих осіб, соціальних груп та суспільства в цілому щодо навколишнього середовища [1, с. 26].

Тбіліською декларацією конкретизовано головні принципи екологічної освіти, зазначені в Белградській хартії, та доповнено такими положеннями, як поєднання екологічних знань і навичок розв'язання екологічних проблем з емоційною сферою, особливо в ранній період навчання; формування вміння учнів встановлювати справжні причини і наслідки екологічних проблем; формування розуміння комплексності екологічних проблем та розвиток навичок критичного мислення; використання різноманітних навчальних середовищ та широкий спектр навчальних підходів до викладання/вивчення навколишнього середовища з належним наголосом на практичній діяльності та безпосередньому досвіді. Екологічну освіту запропоновано запровадити в освітній процес на всіх рівнях формальної та неформальної освіти, у тому числі й у вищу освіту.

Таким чином, пріоритетом екологічної освіти (ЕО) є спрямованість на екологічні проблеми, а характерними особливостями – розгляд проблематики довкілля через призму майбутнього і в контексті всіх аспектів його прояву (економічного, соціального, етичного, політичного, культурного, тощо), здійснення навчання протягом усього життя, орієнтація на формування вмінь та практичні дії щодо збереження довкілля, формування активної позиції в галузі охорони природи, світогляду на засадах екоорієнтованих цінностей.

Отже, концепції освіти у сфері розвитку (ОР) та екологічної освіти (ЕО) виникли з різних контекстів та традицій, розвивались паралельно та існують до сьогодні. Незважаючи на суттєві змістові розбіжності, їхня синергетика є незаперечною: питання суспільного розвитку неможливо розглядати без взаємозв'язку із проблематикою навколишнього середовища, а бідність та злидні давно визнано однією з причин розвитку екологічних проблем.

Концепція освіти для сталого розвитку (ОСР) поєднує освіту у сфері розвитку та екологічну освіту, додаючи соціальні та економічні аспекти в екологічну освіту (ЕО) та вносячи екологічну проблематику до освіти у сфері розвитку (ОР) (див. табл. 1). Часткове змістове перекриття, спільність методології, ідеології та прихильність до дії для позитивних зрушень концепцій ОР та ЕО свідчать

про формування нової всеохопної освітньої концепції - освіти для сталого розвитку (ОСР). Таким чином, зосередження ОСР тільки на екологічній проблематиці є помилковим, хоча багато дослідників вважає, що в ОСР центральне значення має ЕО. Концентрування на проблемах збереження навколишнього середовища не повинно применшувати значення суспільного розвитку. У світі широко визнаним є той факт, що ОСР не є простою сумою ОР та ЕО і не зводиться тільки до екологічної освіти (ЕО) [3].

Таблиця 1

Порівняльні особливості екологічної освіти, освіти у сфері розвитку та освіти для сталого розвитку

Показники порівняння	Характеристики екологічної освіти	Характеристики освіти у сфері розвитку	Характеристики освіти для сталого розвитку
Головна тематика	Проблеми навколишнього середовища та взаємозв'язки у довкіллі	Проблеми суспільства та розвиток громадянськості, відповідальності	Суспільні, екологічні та економічні проблеми сталого розвитку
Головна мета діяльності	Покращення якості навколишнього середовища	Суспільний розвиток, подолання злиднів	Покращення якості життя громадян
Ключові теми	збереження біорізноманіття, охорона навколишнього середовища, розуміння взаємозв'язків у природі, збалансоване природокористування, екологічна етика тощо	гендерна рівність, справедливість, відповідальність, розуміння культурного різноманіття, демократія, дотримання прав тощо	біологічна та культурна різноманітність, формування нової системи цінностей, відповідальності перед майбутніми поколіннями, охорона природи та стале природокористування, соціальна сталість: розвиток демократії, гендерна рівність, справедливість тощо
Провідні методи	практична природоохоронна діяльність, активні методи навчання	активні методи навчання	практична природоохоронна діяльність, активні методи навчання
Спрямованість	на індивідуальні дії щодо збереження довкілля	на формування індивідуальної та колективної громадянської активності	на забезпечення сталості суспільства та формування здатності діяти на основі загальної системи цінностей та моральних критеріїв поведінки
Домінантні світоглядні установки	природоцентризм	антропоцентризм	екоцентризм
Місце в системі освіти	викладання в системі чітко сформованих дисциплін екологічного спрямування	міжпредметність	міжпредметність, інтеграція в усі навчальні дисципліни та в саме навчальне середовище

Освіта для сталого розвитку не повинна ототожнюватись із екологічною освітою. Адже екологічна освіта зосереджується на взаєминах людства з природним середовищем, шляхах його збереження та належного управління ресурсами і здійснюється, як правило, в межах добре сформованої системи екологічних дисциплін та позанавчальних курсів. Сталий розвиток частково охоплює екологічну освіту, розглядаючи її у більш широкому контексті соціально-культурних чинників та соціально-політичних питань рівності, бідності, демократії та якості життя. На перший погляд, спостерігається деякий відхід від проблематики навколишнього середовища, оскільки велика увага починає приділятися питанням соціальної та економічної сталості: гендерної рівності, повазі до різних культур, правовій освіті, вихованню громадянськості, економічній освіті та ін. На нашу думку, такий «відхід» від суто екологічної проблематики є лише уявним. Адже концепція сталого розвитку, що лежить в основі ОСР, передбачає збалансування екологічної сталості з економічною та соціальною складовими розвитку суспільства. Отже, в концепції ОСР гідну увагу знайшли поряд з екологічними й інші аспекти СР.

Набір навчальних цілей освіти для сталого розвитку є масштабним. Проблематика сталого розвитку повинна бути інтегрована в інші дисципліни і не може обмежуватись навіть системою односпрямованих навчальних дисциплін. Освіта для сталого розвитку повинна мати характеристики якісного досвіду навчання, що сприяє формуванню та розвитку цінностей самого сталого розвитку.

Висновки. Таким чином, освіта для сталого розвитку перестала бути окремим напрямом освітньої діяльності. Вона сьогодні стала обов'язковою властивістю самої освіти, визначає її мету, є засобом досягнення інклюзивної, справедливої і якісної освіти. ОСР є перетворювальною освітою, адже вона вимагає переорієнтування всієї освітньої системи в напрямі до сталого розвитку. Вона стосується основ викладання і навчання, і не може вважатися простим доповненням до існуючої системи освіти. ОСР трансформується в нову освітню концепцію, що орієнтована на майбутнє. Однією з основних рис освіти для сталого розвитку стає її випереджувальний характер, формування критичного і системного мислення для майбутнього. А міжнародний профіль ОСР формується такими державами, що концептуально та фінансово підтримали десятиліття освіти для сталого розвитку (ДОСР), як Японія, Швеція, Німеччина, Нідерланди, Канада.

Список використаних джерел та літератури

1. Final Report of Intergovernmental Conference on Environmental Education (Tbilisi, 1977) [Electronic resourc]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf> (last access: 23.06.2017)
2. Hogan D. A Perspective On The Relationship Between Development Education And Education For Sustainable Development / Deirdre Hogan, Roland Tormey // Policy & Practice: Education for Sustainable Development. – 2008. – №6. – P. 5-13.
3. McKeown R. (2003). EE ≠ ESD: Diffusing the worry / R.McKeown, C.A.Hopkins, // Environmental Education Research. – 2003.- №9(1). – P.117 – 128.
4. Skinner A. Development Education and Education in International Development Policy: Raising Quality through Critical Pedagogy and Global Skills [Electronic resourc] / Amy Skinner, Nicole Blum, Douglas Bourn // International Development Policy. – 2013 – №4.3 – Access mode: <https://poldev.revues.org/1654> (last access: 4.07.2017)
5. The Belgrade Charter [Electronic resourc]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000177/017772eb.pdf> (last access: 23.06.2017)
6. Боголюбов В. М. Сталий розвиток суспільства: соціально-екологічні аспекти формування професійної компетентності магістрів-екологів : монографія / В. М. Боголюбов. – Херсон : Грінь Д. С., 2013. – 324 с.
7. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура вчителя як гуманітарна стратегія подолання екологічної кризи / Ю. Д. Бойчук, О. Ю. Мухіна, Ю. П. Максимова, С. К. Зиоменко // Теорія і практика сучасного природознавства : зб. наук. пр. – Херсон : ПП Вишемирський С. В., 2009. – С. 143–144.
8. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти : монографія / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
9. Висоцька О. Є. Випереджаюча освіта для сталого розвитку: методологія, методика, технології : навчально-методичний посібник / О. Є. Висоцька. – Дніпропетровськ : Акцент ПП, 2012. – 292 с.
10. Гардашук Т. В. Концептуальні параметри екологізму / Т. В. Гардашук. – К. : ПАРАПАН, 2005. – 200 с.
11. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды (Стокгольм, 1972 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (дата звернення: 23.06.2017)
12. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс] / Верховна рада України: офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 13.02.2017).
13. Карпань І. С. Ноосферно-екологічна складова глобальної освіти у філософії сталого розвитку / І. С. Карпань // Наукові записки Харківського ун-ту Повітряних Сил. – 2009. – Вип. 1 (32). – С. 141–148.
14. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с.
15. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д. т. н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. – Київ : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 72 с.

16. Непеїна Г. В. Формування готовності студентів-екологів до реалізації стратегії сталого розвитку в професійній діяльності / Г. В. Непеїна // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. – 2011. – Т. 173. – Вип. 161. – С. 27–31.
17. Непеїна Г. В. Освіта для сталого розвитку: витоки та перспективи [Електронний ресурс] / Г. В. Непеїна // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. – 2009. – Т. 112, Вип. 99. – С. 20–24.
18. Освіта для сталого розвитку: Національна доповідь / [Уклад.: А. В. Кудін, К. М. Левківський, С. М. Степаненко та ін.]; за заг. ред. С. М. Ніколаєнка. – Київ : Знання, 2007. – 112 с.
19. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку : навчально-методичні матеріали для викладачів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти : посібник / [О. І. Пометун та ін.]; за ред. О. І. Пометун. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 120 с.
20. Пометун О. І. Педагогічні засади освіти для сталого розвитку в Українській школі / О. І. Пометун // Український педагогічний журнал. – 2015. – № 1. – С. 171–182.
21. Пометун О. І. Уроки для сталого розвитку : методичний посібник для вчителів з навчального курсу за вибором для учнів 9 (10) класу загальноосвітніх навчальних закладів / О. І. Пометун, Л. М. Пилипчатина, І. М. Сущенко. – К. : Освіта, 2011. – 101 с.
22. Програма дійствий: Повестка дня на 21 век и др. документы конференции в Рио-де-Жанейро / сост. М. Китинг. – Женева. Центр «За наше общее будущее», 1993. – 70 с.
23. Рудишин С. Д. Біологічна підготовка майбутніх екологів : теорія і практика : монографія / Рудишин С. Д. – Вінниця : ВМГО «Темпус», 2009. – 394 с.
24. Рудишин С. Д. Концепція біологічної підготовки еколога у вищій школі / С. Д. Рудишин // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 1. – С. 54–59.
25. Рудишин С. Д. Екологічна компетентність як загальна компетентність вчителів природничих дисциплін / С. Д. Рудишин, І. М. Коренева, В. І. Самілик // Український педагогічний журнал. – 2016. – № 3. – С. 74–83.
26. Скиба Ю. А. Формування управлінських компетенцій майбутніх екологів на засадах збалансованого розвитку: теорія та практика: монографія. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 440 с.
27. Стратегия ЕЭК ООН для образования в интересах устойчивого развития // Адуктар, № 2 (5), 2005. – С. 30–35.
28. Уроки для стійкого розвитку : посібник для вчителя навч. курсу за вибором для учнів 8 класу / авт. – укладач: О. І. Пометун та ін. Видання друге. – К. : Логос, 2010.
29. Філяніна Н. М. Екоосвітній потенціал гуманітарних знань : монографія / Н. М. Філяніна. – Х. : НФаУ, 2015. – 292 с.
30. Філяніна Н. М. Інтеграція природничого та гуманітарного знання в контексті освіти для сталого розвитку / Н. М. Філяніна // Мандрівець. – 2015. – № 2 (116). – С. 68–71.
31. Філяніна Н. М. Освіта для сталого розвитку : гуманітарна та екологічна складові / Н. М. Філяніна // Гуманітарний часопис : зб. наук. праць. – Х. : ХАІ, 2013. – № 2. – С. 93–99.
32. Фрейре П. Педагогика угнетенных [Электронный ресурс] / П. Фрейре. – Режим доступа: http://nb.kharkov.ua/load/pedagogika_ugnetennykh/1-1-0-1 (дата звернення: 23.06.2017).

Інна Николаевна Коренева,
кандидат педагогических наук, доцент,
докторант Глуховского национального
педагогического университета
имени Александра Довженко,
e-mail: i.koreneva74@gmail.com

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ И РАЗВИВАЮЩЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК ИСТОРИЧЕСКИЕ ИСТОКИ ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Статья посвящена описанию авторского взгляда на исторические истоки концепции образования в интересах устойчивого развития. В частности, рассмотрены особенности таких образовательных концепций, как образование в сфере развития и экологическое образование, которые стали методологической основой образования для устойчивого развития. Подано также сравнение указанных образовательных концепций по критериям: главная тематика, методы обучения, направленность, мировоззренческие установки, место в системе образования и т. д.

Ключевые слова: образование для устойчивого развития, экологическое образование, образование в сфере развития.

Inna Koreneva,
Pedagogical sciences candidate, Associate professor,
Doctoral student of the theory and methods
of teaching natural sciences chair
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,
e-mail: i.koreneva74@gmail.com

ENVIRONMENTAL AND DEVELOPING EDUCATION AS HISTORICAL SOURCES OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Introduction. *The beginning of the third millennium is characterized by the gradual transformation of the industrial society into a scientific and informational one, where the main objects of accumulation are knowledge and professional competence. The state community is gradually becoming aware of the fact that education is the main mechanism for the formation of social intelligence, a productive factor of the society development, it should acquire the status of a national strategy and unite all the sectors of the state policy [1]. The reorientation of the educational system of each state on the basis of the sustainable development is defined as one of the priority directions of the activity. In this context, the study of the essential characteristics of education for the sustainable development (ESD) and its difference from other educational concepts is actual. After all, the historical roots of education for the sustainable development and the nature of its relationships with other educational concepts such as environmental education (EE) and education in the sphere of the development or development education (DE) remain incompletely clarified, which may cause some tension, uncertainty and confusion in the understanding of their substance.*

Purpose. *The purpose of the article is to reveal the nature and the genesis of the phenomenon of «education for the sustainable development» as a new educational concept and its interconnections with the concepts of the development education (DE) and environmental education (EE), which will help to distinguish the essential features of education for the sustainable development in Ukraine and to outline directions for its further development.*

Methods. *The system of theoretical methods is used in the research, which includes: comparative-historical analysis of the chosen scientific problem; induction, deduction, by means of which the nature of links between the concepts of the ESD, EE and DE was established, as well as their characteristic features were determined by the method of comparison.*

Results. *The historical roots of education for sustainable development and its foundation are found in two world educational concepts: environmental education (EE) and development education (DE). It is the paragraph 14 of the UNECE Strategy «Education for Sustainable Development» that points to the combination of two educational ideas in the concept of the ESD: environmental education (EE), which is expanding by focusing on a broad range of development issues, and development education (DE).*

The concepts of EE and DE appeared in the circles of public non-governmental organizations of the United States and Great Britain in the middle of the last century. In our opinion, the main features of development education (DE) are:

- *domination of social and economic issues;*
- *Inclusive and democratic education;*
- *formation of value orientations based on justice, equality, solidarity, respect for the person, observance of its rights;*
- *development of systemic, critical thinking and ability to ask questions, to form your own opinion;*
- *formation of the understanding of multidimensional multicultural world, your place in it;*
- *support the active participation in public affairs and the formation of responsibility for your actions in the society;*
- *widespread use of active teaching methods.*

The peculiarity of the environmental education is its inclusiveness, continuity throughout the life and orientation towards:

- *awareness of the importance of the environmental issues,*
- *formation of knowledge about the environment and the role of the society in the creation of the environmental problems,*
- *formation of the attitude, development of motivation for environmental protection on the basis of acute sense of ecological problems and new values;*

- *formation of skills to solve environmental problems;*
- *formation of the ability to assess the economic, ecological, political, social, ethical and educational aspects of environmental measures and curricula;*
- *development of understanding of responsibility and urgency of solving environmental problems, providing the appropriate actions for solving of these problems.*

The Concept of Education for Sustainable Development (ESD) combines development education and environmental education, adding social and economic aspects to the environmental education (EE) and bringing environmental issues to the development education (DE). Partial content overlapping, common methodology, ideology and commitment to positive changes in the concepts of EE and DE testify the formation of a new comprehensive educational concept it is the education for sustainable development (ESD). Thus, the focus of the ESD only on environmental issues is erroneous, although many researchers believe that, that in the ESD the EE is of central importance. Concentration on the environmental issues should not diminish the importance of social development. The fact that the ESD is not a mere sum of EE and DE, and is not limited to the environmental education (EE) is widely recognized in the world.

Originality. *The scientific novelty of the research results presented in the article is that for the first time an overview of the historical sources of the education for sustainable development was carried out and a comparison of the features of such educational concepts as environmental education and development education, which are the methodological foundations of education for sustainable development.*

Conclusion. *Thus, education for sustainable development ceased to be a separate area of educational activity. Today it has become a certain feature of education of itself, it defines its purpose, it is a means of achieving inclusive, just and qualitative education. The ESD is a transformational education, because it requires reorientation of the whole educational system towards sustainable development. It relates to the basics of teaching and studying and it can not be considered as a simple addition to the existing education system. The ESD transforms into a new educational concept that is oriented towards the future. One of the main features of the education for sustainable development is its forward-looking character, the formation of critical and systemic thinking for the future. And the ESD international profile is formed by the states that have conceptually and financially supported the Decade of Education for Sustainable Development (DESD) such as Japan, Sweden, Germany, the Netherlands, Canada.*

Key words: *education for sustainable development, environmental education, development education.*

References

1. Final Report of Intergovernmental Conference on Environmental Education (Tbilisi, 1977) [Electronic resourc]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000327/032763eo.pdf> (last access: 23.06.2017)
2. Hogan D. A Perspective On The Relationship Between Development Education And Education For Sustainable Development / Deirdre Hogan, Roland Tormey // Policy & Practice: Education for Sustainable Development. – 2008. – №6. – P. 5-13.
3. McKeown R. (2003). EE ≠ ESD: Diffusing the worry / R.McKeown, C.A.Hopkins, // Environmental Education Research. – 2003.- №9(1). – P.117 – 128.
4. Skinner A. Development Education and Education in International Development Policy: Raising Quality through Critical Pedagogy and Global Skills [Electronic resourc] / Amy Skinner, Nicole Blum, Douglas Bourn // International Development Policy. – 2013 – №4.3 – Access mode: <https://poldev.revues.org/1654> (last access: 4.07.2017)
5. The Belgrade Charter [Electronic resourc]. – Access mode: <http://unesdoc.unesco.org/images/0001/000177/017772eb.pdf> (last access: 23.06.2017)
6. Boholiubov V. M. Stalyi rozvytok suspilstva: sotsialno-ekolohichni aspekty formuvannya profesiinoi kompetentnosti mahistriv-ekolohiv: Monohrafiia / V.M.Boholiubov. – Kherson: HrinD.S., 2013. – 324 s.
7. Bojčuk Ju. D. Ekoloho-valeolohična kul'tura včytelja jak humanitarna stratehija podolannja ekolohičnoji kryzy / Bojčuk Ju. D., Muxina O. Ju, Maksymova Ju. P., Ziomenko S. K. // Teorija i praktyka sučasnoho pryrodoznavstva : zb. nauk. pr. — Xerson : PP Vyšemyr'skyj S. V. , 2009. — S. 143—144.
8. Boichuk Yu.D. Ekoloho-valeolohična kultura: teoretyko-metodolohichni aspekty: [monohrafiia] /Yu.D. Boichuk. – Sumy : Universytetska knyha, 2008. – 357 s.
9. Vysotska O.Ye. Vyperedzhaiucha osvita dlia staloho rozvytku: metodolohiia, metodyka, tekhnolohii. Navchalno-metodychnyi posibnyk / O.Ye.Vysotska — Dnipropetrovsk : Aktsent PP, 2012. — 292 s.
10. Hardashuk T. V. Kontseptualni parametry ekolohizmu / T. V. Hardashuk. – K. : PARAPAN, 2005. – 200 s.

11. Deklaratsiia Konferentsii Orhanyzatsii Ob'edynennykh Natsii po problemam okruzhaiushchei cheloveka sredy (Stokholm, 1972 r.) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (data zvernennia: 23.06.2017)
12. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» [Elektronnyi resurs] / Verkhovna rada Ukrainy: ofitsiinyi veb-portal. – Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (data zvernennia: 13.02.2017)..
13. Karpan I. S. Noosferno-ekolohichna skladova hlobalnoi osvity u filosofii staloho rozvytku / I. S. Karpan // Naukovi zapysky Kharkivskoho un-tu Povitrianykh Syl. – 2009. – Vyp. 1 (32). – S. 141-148.
14. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy ; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V.I.Luhovyi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy)] ; za zah. red. V. H. Kremenia. — Kyiv : Pedahohichna dumka, 2016. — 448 s.
15. Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy / za zah. red. akademika NAN Ukrainy, d.t.n., prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy B. Ye. Patona. – Kyiv: Derzhavna ustanova «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy», 2012. – 72 s.
16. Niepieina H. V. Formuvannia hotovnosti studentiv-ekolohiv do realizatsii stratehii staloho rozvytku v profesiinii diialnosti / H. V. Niepieina // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Ser. : Pedahohika. - 2011. - T. 173, Vyp. 161. - S. 27-31.
17. Niepieina H. V. Osvita dlia staloho rozvytku: vytoky ta perspektyvy [Elektronnyi resurs] / H. V. Niepieina // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Ser. : Pedahohika. - 2009. - T. 112, Vyp. 99. - S. 20-24.
18. Osvita dlia staloho rozvytku: Natsionalna dopovid / [Uklad.: A.V.Kudin, K.M.Levkivskiy, S.M.Stepanenko ta in.]; Za zah. red. S.M.Nikolaienka. – Kyiv : Znannia, 2007. – 112 s.
19. Pidhotovka vchyteliv do vykladannia pytan staloho rozvytku. Navchalno- metodychni materialy dlia vykladachiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv ta systemy pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity: Posibnyk / [O.I.Pometun ta in.] Za red. O. I.Pometun. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – 120 s.
20. Pometun O.I. Pedahohichni zasady osvity dlia staloho rozvytku v Ukrainskii shkoli / O.I.Pometun // Ukrainnyi pedahohichnyi zhurnal. – 2015. - #1.- S.171-182.
21. Pometun O.I. Uroky dlia staloho rozvytku. Metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv z navchalnoho kursu za vyborom dlia uchniv 9 (10) klasu zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv / Pometun O.I., Pylypchatina L.M., Sushchenko I.M. K.: Osvita, 2011. — 101 s.
22. Programma deistviy: Povestka dnia na 21 vek y dr. dokumenty konferentsii v Ryo-de-Zhaneiro / Sost. M. Kytynh. – Zheneva. Tsentr «Za nashe obshchee budushchee», 1993. – 70 s.
23. Rudyshyn S. D. Biolohichna pidhotovka maibutnykh ekolohiv : teoriia i praktyka : monohrafiia / Rudyshyn S. D.– Vinnytsia : VMHO «Tempus», 2009. – 394 s.
24. Rudyshyn S. D. Kontsepsiia biolohichnoi pidhotovky ekoloaha u vyshchii shkoli / Rudyshyn S. D. // Pedahohika i psykholohiia. – 2011. – # 1. – S. 54–59.
25. Rudyshyn S.D. Ekolohichna kompetentnist yak zahalna kompetentnist vchyteliv pryrodnychych dystsyplin / S.D.Rudyshyn, I.M.Koreneva, V.I.Samilyk // Ukrainnyi pedahohichnyi zhurnal. – 2016. - #3. – S.74-83.
26. Skyba Yu. A. Formuvannia upravlinskykh kompetentsii maibutnykh ekolohiv na zasadakh zbalansovanoho rozvytku: teoriia ta praktyka: monohrafiia. – K.: NPU imeni M. P. Drahomanova, 2013. – 440 s.
27. Stratehiia EAK OON dlia obrazovannia v ynteresakh ustoichyvoho rozvytia // Aduktar, #2 (5), 2005. – S.30-35
28. Uroky dlia stiikoho rozvytku: posibnyk dlia vchytelia navch. kursu za vyborom dlia uchniv 8 klasu/ avt.– ukladach: O. I. Pometun ta in.. Vydannia druhe. – K.: Lohos, 2010.
29. Filianina N. M. Ekoosvitnii potentsial humanitarnykh znan : [monohrafiia] / N. M. Filianina. – Kh. : NFaU, 2015. – 292 s.
30. Filianina N. M. Intehratsiia pryrodnychoho ta humanitarnoho znannia v konteksti osvity dlia staloho rozvytku / N. M. Filianina // Mandrivets. – 2015. – # 2 (116). – S. 68–71.
31. Filianina N. M. Osvita dlia staloho rozvytku : humanitarna ta ekolohich- na skladovi / N. M. Filianina // Humanitarnyi chasopys : [zb. nauk. prats]. – Kh. : KhAI, 2013. – # 2. – S. 93–99.
32. Freire P. Pedahohyka uhnetennykh [Elektronnyi resurs] / P. Freire. – Rezhym dostupu: http://nb.kharkov.ua/load/pedagogika_ugnetennykh/1-1-0-1 (data zvernennia: 23.06.2017).

Отримано редакцією 10.10.2017 р.